

	Pag.
§ I. <i>Subjectum actionis</i>	1035
§ II. <i>Aliæ quæstiones expediuntur</i>	1043

CAPUT IV.

DE RELIQUIS PRÆDICAMENTIS.

ART. I. De prædicamento <i>Quando</i>	1048
ART. II. De prædicamento <i>Ubi</i>	1062
ART. III. De Situ et Habitu	1072

DISPUTATIO SEPTIMA.

DE CAUSIS.

CAPUT I.

QUID ET QUOTUPLEX CAUSA.

ART. I. Declaratur notio causæ	1077
ART. II. Quotuplex sit causæ	1087
ART. III. Utrum notio causæ realis sit	1103

CAPUT II.

DE CAUSA EFFICIENTE.

ART. I. Quid et quotuplex causa efficiens	1109
ART. II. Utrum res creatæ aliquid vere efficiant; et undenam procedat quod unum individuum præ alio producant	1131
§ I. <i>Occasionalismus profugatur</i>	1131
§ II. <i>Principium externum individuationis effectuum</i>	1142
ART. III. De virtute, qua suos effectus producunt causæ efficientes creatæ	1145
ART. IV. De conditionibus et prærequisitis ad agendum	1152
§ I. <i>Existentia, ubicatio, duratio et subsistentia</i>	1152
§ II. <i>Aproximatio agentis ad passum, ubi de actione in distans</i>	1156
§ III. <i>Distinctio agentis et passivi, dissimilitudo inter utrumque et proportio majoris inæqualitates etc.</i>	1161
ART. V. Expediuntur quædam alia quæstiones efficientem causam respicientes	1162

CAPUT III.

DE RELIQUIS CAUSARUM GENERIBUS.

ART. I. De causa materiali et formali	1166
ART. II. De causa finali et objectiva	1174
ART. III. De causa exemplari	1191
ART. IV. Comparantur quatuor genera causarum inter se	1198
ART. V. De casu, fortuna et fato	1204

INTRODUCTIO

IN METAPHYSICAM

Aggredimur tractationem altissimæ illius scientiæ, quam humanarum omnium disciplinarum principem ac dominam dicunt (1) et quatuordecim libris pertractavit Aristoteles, nominibusque designavit *sapientiæ* (2), *Philosophiæ* (3), *primæ Philosophiæ* (4), *Theologiæ* (5) ac *Metaphysicæ* (6). Hoc tamen postremum nomen præ cæteris invaluit, ab inscriptione Aristotelicorum hac de re librorum derivatum, quos τὸν μετὰ τὰ φυσικὰ, id est, de iis, quæ sunt post *physica* seu *naturalia*, vel ipsemet Philosophus vel aliquis ex ejus discipulis inscripsit. Cujus scientiæ ante omnia natura, realitas, objectum atque attributa declaranda sunt hic exordii loco.

- (1) Vide S. Thom., in *Proem.* in libros *Metaphysicor.*
 (2) Arist. lib. 1 *Metaphys.* cap. 2.
 (3) Arist. *Metaphys.* lib. 4, cap. 2, text. 5.
 (4) Arist. lib. 4 *Metaph.* cap. 2, text. 4, et lib. 6, cap. 1, text. 3.
 (5) Arist. lib. 6 *Metaphys.* cap. 1, text. 3; lib. 11, cap. 6. Cfr. S. Thom. opusc. de *Trinit. super Boetium*, quest. 5, art. 1 fin. corp. et art. 4 fin corp.; 3.º *Contra Gent.*, cap. 25. Item. *Quod est tantum*...
 (6) *Metaphysica* vocatur etiam ab Aristotele (lib. 1 cap. 1.º) *frudentia*, non tamen proprie, sed per analogiam, «quia sicut in practico prudentia, ita in speculativo hæc sapientia maxime expetenda est.» inquit Suarez, disp. 1. *Metaph.* initio.

Varia nomina
Metaphysicæ.

§ I.—NOTIO METAPHYSICES.

Definitio
Metaphysica:ratio
appellationis,ratio aliorum
nominum.

1. Metaphysica itaque, spectata vocis origine, est scientia *transnaturalis* vel scientia *rationes contemplans ab omni materia abstrahentes*. «Et ideo *Metaphysica* dicta est, quasi *post Physicam* seu *ultra Physicam* constituta; *post*, inquam, non dignitate aut naturæ ordine, sed acquisitionis, generationis seu inventionis; vel si ex parte objecti illud intelligamus, res, de quibus hæc scientia tractat, dicuntur esse *post physica* seu *naturalia*, quia eorum ordinem superant, et in altiori rerum gradu constitutæ sunt» (1). Nec solum ordinem transcendit hæc scientia entium physicorum seu naturalium, id est, sensibilibus affectionibus obnoxiorum, sed etiam quorumlibet aliorum quomodolibet materialium, etsi sensibilibus affectionibus obnoxia non sint, qualia sunt mathematica; quemadmodum omnes communiter Scholastici intelligunt.

Metaphysica ergo suscipit tractanda entia immaterialia sive positive, sive præcise vel permissive, nempe entia spiritualia, quæ excludunt omnem materiam, qualia sunt Deus et substantiæ spirituales, et rationes illæ, quæ neque ut sint neque ut concipi possint, egent materia, quamvis etiam reperiri possint in entibus materialibus, quales sunt ratio entis hujusque attributorum etc. (2), quæ præscindunt a materia.

Hinc etiam ratio patet aliarum denominationum hujus scientiæ. Vocatur enim *Theologia* ex præcipuo objecto, Deo, quod sub ejus considerationem cadit. Vocatur *Philosophia* quasi per antonomasiam, quia cum sit præcipua pars Philosophiæ, ipsi maxime convenit ratio hujus: vocatur *Philosophia* prima, vive primatu dignitatis sive primatu objecti tractandi, quia ipsius est tractare prima principia communia, vel primas rerum causas, rationesque altissimas omnium, atque ipsam aliæ scientiæ sequantur, necesse est (3).

(1) Suarez, disp. *Metaph.* 1, initio.(2) Vid. S. Thom. Opusc. de *Trinit. sup. Boetium*, quest. 5, art. 1 fin. corp., et art. 4 fin. corp.(3) *Quædam sunt speculabilia, quæ non dependent a materia secundum esse, quia sine materia esse possunt: sive nunquam sint in materia, sicut Deus et Angelus, sive in quibusdam sint in materia,*

2. Denique Metaphysica vocatur *sapientia*, quia revera rationem obtinet ac dignitatem sapientiæ, quemadmodum docet Aristoteles (1), et cum eo S. Thomas cæterique Scholastici, et fuse declarat probatque Suarez (2) ex Philosophi doctrina. Sane sex sunt conditiones sapientiæ ab Aristotele assignatæ: prima est sapientiam versari circa omnia et esse omnium scientiam, quantum fieri potest: secunda, sapientiam versari circa res difficiliores atque a sensu remotiores; tertia, sapientiam esse cognitionem certissimam: quarta, eandem esse aptiorem ad docendum causasque rerum tradendas: quinta, sapientiam esse maxime dignam, quæ propter se appetatur: et sexta, denique ipsam præesse aliis potius, quam eis ministrare (3). Atqui omnes istæ conditiones compentunt Metaphysicæ.

Prima quidem, quia ille quodammodo novit omnia, qui scientia præditus est universali. Sed Metaphysica est scientia universalissima. Ergo est scientia omnium rerum eo nempe modo, quem sufficere ad rationem sapientiæ docuimus in Logica.

Porro Metaphysica triplici modo dici potest disputare de omnibus. «Primo confuse et in communi, quatenus agit de rationibus entis communibus omnibus rebus aut omnibus substantiis vel accidentibus, et consequenter de primis et universalissimis principiis, in quibus omnia principia reliquarum scientiarum aliquo modo fundantur. Secundo in

Probatur
Metaphysicam
sapientiæ
obtinere dignita-
tem.
Sex sapientiæ
conditiones:

prima convenit
Metaphysicæ.

Quo sensu dici
potest
Metaphysica
disputare de
omnibus

*et in quibusdam non; ut substantia, qualitas, potentia et actus, unum et multa et hujusmodi, de quibus omnibus est Theologia, id est divina scientia, quia præcipuum cognitorem in ea est Deus. Alio nomine dicitur Metaphysica, id est, Transphysica, quia post Physicam discenda occurrit nobis, quibus ex sensibilibus competit in insensibilia devenire. Dicitur etiam Philosophia prima, in quantum scientiæ aliæ ab ea principia sua accipientes, eam sequuntur. S. Thom. de *Trinit. sup. Boetium*, quest. 5, art. 1, fin. corp. Cfr. *Proem. S. Thom. in lib. Metaphysicorum*, et autores antiqui passim.*

(1) *Metaphysicor* lib. 1 cap. 2.(2) Disp. *Metaph.* 1.^a sect. 5. num. 8 seqq. Cfr. Blasius a Conceptione, *Metaphysic.* (scripta est ad complendum cursum Complutensium Carmelitanorum Discalceatorum), disp. 1, quest. 5.(3) Has conditiones vide expositas in *Logica Majori*, lib. 2, disp. 4. cap. 1, art. 2, num. 252.

particulari de rebus omnibus usque ad proprias differentias et species: quod aliqualiter verum est, non tamen æque nec eodem modo in omnibus: nam in rebus vel rationibus rerum, quæ abstrahunt a materia secundum esse, id est simpliciter verum ex parte ipsarum rerum; limitatur tamen ex imperfectione intellectus nostri. Itaque Metaphysica humana, de qua tractamus, de his demonstrat et disserit, quantum humanum ingenium naturali lumine potest. In rebus autem quæ sensibilem aut intelligibilem materiam, seu quantitatem, concernunt (nempe in objectis scientiarum physicarum et mathematicarum), non est id simpliciter verum, etiam ex parte ipsius scientiæ, sed quatenus in eis reperiuntur transcendentalia prædicata, vel eis aliquo modo applicantur metaphysicæ rationes et media abstrahentia a materia, ut per ea aliquid de eis demonstretur. Tertio addere possumus hanc scientiam agere de omnibus non in se, sed in causis, quia disputat de universalissimis causis rerum omnium, et præsertim de Deo» (1). Hisce ergo modis Metaphysica est in aliquo vero sensu scientia de omnibus rebus, quantum possibile est: nec amplius requiri ad rationem sapientiæ diximus in Logica, et fuse ostendit Eximius Doctor (2). Neque vero est ulla alia humana scientia, quæ hanc primam conditionem sapientiæ habeat.

Secunda
sapientiæ condi-
tio convenit
Metaphysicæ:

Secunda quoque conditio convenit Metaphysicæ, nam hæc disputat de rebus universalissimis, quales sunt rationes transcendentales, et immaterialibus, ac proinde a sensu semotissimis et difficillimis; cum enim cognitio nostra a sensibus initium ducat, quo remotiores sunt res a sensibus, eo nobis cognitu difficiliores accidunt.

tertia,

Tertia conditio quadrat in Metaphysicam, si cum distinctione loquamur. Nam duæ sunt partes hujus scientiæ, ut constat ex dictis: «una est, quæ de ente, ut ens est, ejusque principiis et proprietatibus disserit; altera est, quæ tractat de aliquibus peculiaribus rationibus entium, præsertim de immaterialibus. Quoad priorem partem, non dubium est,

(1) Suarez, disp. 1.^a *Metaph.* sect. 5, n. 14.

(2) Loc. cit. sect. 2. Cfr. Mastrius, *Metaphys.*, disp. 1. proœmial., quæst. 1; Blasius a Conceptione, *Metaphys.*, disp. 1.^a proœmial., quæst. 3.^a

quin hæc doctrina sit omnium certissima: quod satis est, ut hæc proprietas ipsi absolute et simpliciter tribuatur; nam quoties comparatio fit inter habitus; secundum id, quod in eis est optimum et maximum fieri debet, ut sumitur ex 3.º *Topicor.* cap. 2. Sic ergo Aristoteles in præmio ait hanc doctrinam esse certissimam, et videtur loqui de illa prout in nobis est. Et ratio ejus est optima, et procedit de hac scientia quoad hanc partem; scilicet quia ea scientia est certissima, quæ circa prima principia maxime versatur, et quæ ex paucioribus rem conficit. Ita vero se habet hæc scientia, quia talis scientia magis est independens, habetque principia notiora; ex quibus alia principia robor et certitudinem accipiunt (1). Sic enim res illæ, de quibus Mathematicæ tractant, includunt communia et transcendentia prædicata, de quibus Metaphysica disserit; principia etiam mathematica includunt metaphysica, et ab illis dependent» (2). Itaque Metaphysica, quantum hanc partem objecti sui attinet, certior est quavis alia scientia humana, etiam mathematica.

«De altera vero parte hujus scientiæ, quæ in determinatis rationibus entis versatur, distinguendum est. Potest enim esse scientia certior, aut secundum se, aut quoad nos. Scientia igitur harum rerum ex se, non dubium est, quin sit certissima, et quod mathematicas scientias antecellat. Nam certitudo scientiæ hoc modo pensanda est ex objecto; hujusmodi autem res et substantiæ immateriales sunt ex se aptæ ad gignendam certissimam sui cognitionem, tum quia sicut sunt perfectiora entia magisque necessaria simpliciaque et abstracta, ita in eis major est veritas majorque certitudo principiorum. At vero ex parte intellectus nostri est hæc scientia in nobis quoad hanc partem minus certa, ut experientia docet, et probant rationes dubii in principio positæ (3), præsertim illa, quod cum nostra cognitio a sensu oriatur, obscurius et ex natura rei minus certo attingimus ea, quæ ab omni materia sensibili abstrahunt» (4).

(1) De quo vide Suar. disp. 1. *Metaphys.* sect. 4, n. 15 seqq.

(2) Suarez, disp. *Metaph.* 1.^a, sect. 5, n. 23.

(3) Apud Suarez, loc. nup. cit. n. 22.

(4) Suarez ibid. n. 24. Cfr. Petrus Fonseca, lib. 1.º *Metaphys.*, cap. 2. quæst. 1.

Dices: 1.º Ergo metaphysica, *prout in nobis est*, semper est minus certa in hac parte, quam Mathematica, ac proinde *simpliciter* minus certa, quia Metaphysica, de qua agimus non est nisi humana, quæ tantum in nobis est. Quid ergo refert ad nobilitatem Metaphysicæ, quod *secundum se*, certior sit? Illud enim verum erit de Metaphysica angelica, non de nostra, ad quam, si restringatur sermo, videtur involvi repugnantia in illa distinctione Metaphysicæ *secundum se et prout in nobis*. Hæc enim accommodata objectis cognitis optime quadrat; at vero accomodata actibus vel habitibus nostris, nullo modo videtur posse habere locum, propter rationem factam (1)

Respondeo, primo, «fortasse in aliquo statu Metaphysicam humanam esse perfectiorem et certiore, quam sint Mathematicæ. Nam, licet acquirendo hanc scientiam solis naturalibus viribus et ordinario modo humano non possit tam perfecte obtineri; si tamen noster intellectus juvetur ab aliqua superiori causa in ipsomet discursu naturali, vel si ipsa scientia modo supernaturali fiat, licet res sit naturalis, potest forte esse tam clara et evidens, ut Mathematicas superet.

«Quia vero hæc responsio magis est theologica, quam philosophica, addo ulterius, quamvis Metaphysica in nobis semper sit quoad hanc partem inferior Mathematica in certitudine, nihilominus simpliciter et essentialiter esse nobiliores: ad quod multum refert, quod sit secundum se et ex parte objecti certior. Nam dignitas objecti maxime spectat ad dignitatem scientiæ, et illa est, quæ per se redundat in scientiam. Imperfectiones autem, quæ ex parte nostra miscentur, sunt magis per accidens. Et ad hoc tendit distinctio data: in quo sensu nullam involvit repugnantiam (2).»

Dices 2.º Ex nostra doctrina etiam sequitur scientiam de Deo, quoad nos, minus certam esse, quam scientiam de Angelis. Quia si scientia metaphysica ideo est minus certa quoad nos, quia est a sensibus remota, sequitur, quo remotius est objectum a sensibus, eo minus certam fore quoad nos scientiam illius. Atqui Deus est remotior a sensibus, quam Angelis, utpote summe immaterialis. Ergo (3).

(1) Apud Suarez loc. cit. n. 25.

(2) Suarez, loc. cit. num. 26.

(3) Apud Suarez, ibid. n. 27.

Resp. *dist.* Minor. Deus Angelis remotior est a sensibus perfectione et entitate, *concl.*; causalitate, seu conexione effectus et causæ, neg.»

«Duobus enim modis intelligi postest unam rem distare ab alia, scilicet perfectione seu entitate et causalitate seu conexione effectus et causæ. Priori modo magis distat Deus a materialibus rebus, quam spiritus creati; posteriori autem modo magis distant spiritus creati ab omnibus rebus creatis, quam Deus. Pendent enim omnia essentialiter a Deo, non a cæteris spiritibus, et per se loquendo omnia Deum imitantur, et aliquam ejus similitudinem aut vestigium gerunt. Quod vero inde resultet aliqua similitudo vel convenientia cum angelis, est secundarium et accidentarium. Quia ergo nos ex rebus sensibilibus, non utcumque consideratis, sed ut effectibus, ascendimus ad substantias separatas contemplandas, inde fit, ut naturaliter certius assequamur Dei cognitionem, quam Angelorum: quod usu et experientia constabit amplius ex dicendis» (1).

Dubitabis forte, utrum hæc scientia, quantum respicit ens, ut ens est, ejusque attributa, superet alias scientias solum quoad principiorum certitudinem vel etiam conclusionum. Nam ratio facta ad probandam certitudinem majorem Metaphysicæ solum videtur procedere de principiis. At si hoc dicatur, sequitur, non hanc scientiam, sed habitum principiorum, qui distinctus est, esse certiore alii scientiis (2).

Respondetur, Metaphysicam relate ad ens, ut ens est, ejusque attributa, esse certiore alii scientiis, non solum quoad principia, sed etiam quoad conclusiones, saltem si comparatio fiat proportionate, nempe inter principia atque inter conclusiones et conclusiones. Indubitatum enim est, «quod principia hujus scientiæ sunt certiora principiis aliarum scientiarum, et conclusiones hujus conclusionibus aliarum. Hoc enim posterius ex priori sequitur: nam illæ conclusiones certiores sunt, quæ sequuntur ex certioribus principiis eodem genere illationis. Quod autem principia sint

(1) Suarez, loc. cit. n. 27.

(2) Apud Suarez, ibid. n. 28.

certiora, constat, quia sunt abstractiora et universaliora, et omnium prima, ut infra videbimus: unde deservire possunt ad demonstrandum aliquo modo principia aliarum scientiarum (1), quemadmodum suo loco exponetur.

Quarta conditio
sapientiae
convenit
Metaphysicæ.

Quartam conditionem convenire Metaphysicæ probatur cum Aristotele. Nam *illa scientia est aptior ad docendum, quæ magis in causarum cognitione versatur: ii enim docent, qui causam cujusque rei afferunt* (2). Atqui hæc scientia maxime versatur in cognitione causarum. Ergo.

Dices. Omnis scientia proprie dicta et a priori, demonstrat rem per suas causas. Ergo æque apta est ad docendum, ac Metaphysica. Quod si alicui scientiæ proprietates hæc attribui potest, Dialecticæ potius attribuenda est, utpote quæ *docet discere et docere*, quemadmodum retulimus in præmio Logicæ ex S. Augustino (3). Atque ita Plato hoc munus Dialecticæ accommodat (4), eamque propterea præfert (5) omnibus aliis scientiis (6).

Resp. ad primum, licet aliæ scientiæ demonstrent suas proprietates vel effectus per proprias causas, quia tamen illæ causæ non sunt primæ nec independentes, sed superioribus subordinatæ, ideo non sunt ita aptæ aliæ disciplinæ ad docendum, sicut Metaphysica, quæ primas omnium rerum causas et principia considerat. Itaque non solum excedit hæc alias scientias in objecti nobilitate, sed etiam in causarum et principiorum independentia ac superioritate. «Ex quo fit, ut hæc scientia per se sola et sine alterius adminiculo plene et exacte doceat omnia, quæ sub objectum illius cadunt; aliæ vero scientiæ in multis pendeant ab hac, ut exactam causarum cognitionem possint tradere. Et ideo dicitur hæc scientia aptior ad docendum» (7).

(2) Suarez loc. cit. n. 33, apud quem vide etiam, si lubet, agitatum questionem illam, an Metaphysica sit certior habitu principiorum, a n. 28 et 29 ad n. 33. De qua re Cfr. Blasius a Conceptione Op. cit. disp. 1, quæst. 6.

(2) Arist. lib. 1.º *Metaphys.* cap. 2.

(3) Lib. 2 de *Ordine*, cap. 13.

(4) In *Sophista*.

(5) Lib. 7 de *Republica*.

(6) Apud Suarez, disp. 1.^a *Metaph.* sect. 5 n. 35.

(7) Suarez, *ibid.*, n. 36.

Ad alterum de Dialectica respondeo «duo esse quæ ad docendum juvant, scilicet methodum et modum docendi, et rerum ac causarum comprehensionem». Et quantum attinet primum horum, ad Dialecticam spectat docendi munus, et in eo sensu dici potest aptissima ad docendum, quia formam et methodum docendi tradit. Quantum vero attinet secundum, Metaphysica est omnium aptissima ad docendum, quia docet demonstrando altiora et efficaciora et maxime a priori. «Quia ergo hoc est potissimum et difficillimum in scientia, et quia ipsamet Dialectica, quatenus scientia est, et per causas demonstrat, in hoc pendet aliquo modo a Metaphysica, ideo simpliciter hæc est ad docendum aptissima» (1).

Cæterum per quas causas demonstret Metaphysica, videri potest apud Eximium Doctorem (2).

Quinta conditio etiam competit Metaphysicæ. Etenim ea est scientia speculativa, quæ sistit in veritatis contemplatione, quantum est de se. Atqui talis est Metaphysica. Nam quemadmodum docet Aristoteles (3) ea scientia est maxime propter veritatis cognitionem et propter seipsam, quæ de primis rerum causis et principiis ac de objecto dignissimo agit: hujusmodi enim res sunt aptissimæ, ut sciantur, earumque cognitio est maxime expetibilis. Sed Metaphysica versatur in cognitione altissimarum rerum et causarum. Ergo.

Præterea speculativa est ea scientia, quæ non quærit cognitionem propter operationem. Atqui Metaphysica non quærit cognitionem propter operationem. Quia scientia, quæ cognitionem ordinat ad operationem, proxime disputat de rebus operabilibus ab homine; hæc autem scientia non agit de hujusmodi rebus. Ergo (4).

Sexta demum conditio Metaphysicæ asserenda est. Si quidem ex Philosophi doctrina, ea scientia maxime aliis præesse dici debet, quæ primas rerum causas considerat, præsertim finalem et ultimam, cujus gratia res fiunt. Atqui hoc

Quinta conditio
sapientiae
convenit
Metaphysicæ;

itemque sexta.

(1) Suarez, disp. 1 *Metaphys.* sect. 5, n. 37.

(2) Loc. cit. n. 39 seqq.

(3) Lib. 1 *Metaphys.* cap. 2, et lib. 2, cap. 1.

(4) Suarez, disp. 1 *Metaphys.* sect. 4, n. 2; sect. 5, n. 2. Vide plura apud Aristot. loc. cit. Cfr. S. Thomas. Lib. 1. *Metaphysicor.*, lect. 3.

est Metaphysicæ munus. Hæc ergo debet cæteris dominari (1).

Dices, non Metaphysicam, sed moralem potius scientiam, ac præsertim politicam, habere principatum in cæteris scientiis. Quia præcipere ac dominari inter intellectuales virtutes, practicus potius convenit, quam speculativis, cum præcipere sit actus practicus. At Philosophia moralis practica est, et in ea præcipua est politia, quæ in ordine ad communem reipublicæ bonum cuncta præcipit. Ergo...

Adde, quod secundum debitum ordinem rationis non boni mores ad scientiam, sed scientia ad bonos mores referenda est. Scientia ergo illa, quæ bonos mores procurat, ei imperare debet, quæ in sola rerum speculatione sistit (2).

Resp. Duo distinguenda sunt in scientiis, scilicet veritatis contemplatio seu iudicium et vis infallibilis seu recitudo attingendi illam, et bonus usus talis scientiæ et actuum ejus, quatenus liberi sunt et bene vel male, et propter honestum finem cumque debitis circumstantiis possunt fieri, aut non fieri. «Prior ratio est essentialis scientiæ, *ut sic*, immo in univ-ersum omni virtuti intellectuali hoc per se primo convenit, quamvis practica virtus ulterius ipsam veritatis cognitionem et iudicium ordinet ad opus, quod non pertinet ad majorem perfectionem scientiæ, *ut sic*, sed potius est iudicium minoris perfectionis, ut hic Aristoteles docuit in præmio Metaphysicæ... Posterior ratio, scilicet usus scientiæ, quod nimirum sit honestus, vel reipublicæ utilis, vel ad alios fines, est accidentalis scientiæ, *ut sic*, licet sit maxime necessaria homini. Imperare igitur scientiæ usum hoc posteriori modo, proxime spectat ad virtutes aliquas et ad prudentiam; et ad idem imperium magis conferunt scientiæ morales, quam Metaphysica: et hoc proprie vocatur imperium practicum, quia respicit opus scientiæ magis, ut est opus voluntatis, quam intellectus; usus enim est active in voluntate, quamvis interdum executio sit in intellectu. At vero dirigere scientias sub priori ratione, scilicet ad veri cognitionem, per

(1) Vid. S. Thom. *Proæm.* in lib. *Metaphysicor.* itemque 2.º dist. 3, quæst. 2, art. 2; et 2.º dist. 24, quæst. 2, art. 2 ad 4.um

(2) Apud Suarez, loc. cit. n. 44.

se primo ac maxime pertinet ad Metaphysicam, a qua quodammodo accipiunt principia et terminorum cognitionem et objecta seu quidditates suorum objectorum juxta ea, quæ in superioribus declarata sunt. Et ratione hujus directionis et independentiæ dici potest Metaphysica imperare aliis imperio potius speculativo, quam practico, ratione cujus ipsa simpliciter eminet in ratione scientiæ et sapientiæ» (1).

Et propter hoc imperium, et directionem, quam Metaphysica exercet in alias scientias, dicuntur illæ huic subalternari quodammodo, nempe subalternatione impropria: nam proprie non subalternantur, cum non dependeant ab ea in ratione scientiæ; habent enim principia sua, quæ per se patent, nec, ut pateant, necesse est omnino ad principia metaphysica recurrere. Præter quam quod objectum aliarum scientiarum non addit differentiam accidentalem objecto Metaphysices, quæ conditio necessaria est ad veri nominis subalternationem. Verum hæc abunde constant ex dictis in Logica Majori (2).

Quæ cum ita sint, constat quanta sit prestantia et dignitas Metaphysicæ, quantoque jure vocetur post S. Thomam *princeps ac domina* cæterarum omnium humanarum scientiarum (3).

§ II.—EXISTENTIA ET REALITAS METAPHYSICÆ.

3. Non deerunt forte, qui hæc encomia Metaphysicæ legentes, oleum et operam nos perdere existiment, quasi de re agamus prorsus inani et etiam chimærica. Scilicet in sæculis illis, in quibus scientiæ philosophicæ maxime florebant, nemo erat, qui necessitatem realitatemque Metaphysicæ non agnosceret: verum illa sæcula tenebrarum fuere, nunc autem illuxerunt tandem præclara illa scientiæ inventa, *Materialismus, Positivismus, et Empirismus*, qui vanam fuisse communem illam priscorum sapientium persuasionem uno ore pronuntiant. Tria hæc systemata, quamvis diversas præ se ferant formas unam tamem communem radicem habent, eodemque

(1) Suarez, loc. cit. n. 45. ubi quære si vis plura. Cfr. ib. n. 44.

(2) Vide num. 295. Cfr. Suarez *disp.* 1 *Metaphys.* sect. 5, n. 46 seqq.

(3) In *Proæm.* in lib. *Metaphysicorum*.

Materialismus. inficiuntur veneno. Materialismus enim est eorum systema, qui nihil præter materiam dari in rerum natura putant: primos habuit doctores in antiquitate Leucippum, Democritum, Epicurum et Lucretium, e quorum semine nati sunt recentioribus temporibus Hobbes, Cabanis, Lamettrie, Broussais, d'Holbach, Diderot, Czolbe, Büchner, Feuerbach, Vogt, Heine, Hæckel, Moleschott, Tyndall, Huxley, Bois-Reymond alique (1).

Positivismus,
vel Relativismus
vel
Agnosticismus:

Positivismus, quemadmodum vox ipsa innuit, scientiæ objectum statuit esse *Positivum*, nimirum facta vel phænomena, et factorum leges. Facta nobis innotescent per sensus, leges vero aliud non sunt, quam mutæ relationes successio- nis, simultatis, prioritatis etc. inter varia facta seu phænomena, quin tamen adsit inter illa ullus internus nexus, ac veri nominis causalitas: hinc nomen manavit *Relativismi*. Amandanda igitur est a Philosophia omnis inquisitio causarum et principiorum, quæ originem, finem rationemque rerum manifestent, siquidem nihil nos cognoscere valemus, nisi *relationes, absolutum* autem, sive *quid sit res quævis in seipsa*, impervium nobis prorsus existit: quare Positivismus dictus est *Agnosticismus*. Cum autem nihil reale existat præter phænomena sensibilia cum suis relationibus, Meta- physica, utpote quæ res absolute et prout in se sunt, investi- gare nititur, est pura chimæra. Hujus auctor doctrinæ fuit Augustus Comte (2), quam postea secuti sunt inter alios Æmiliius Littré (3), Taine, Saint-Beuve, Havet, About, Renan, Vacherot, ac plus minus etiam Joannes Stuart Mill, Herbertus Spencer et alii sectatores scholæ, quam dicunt *Associationis idearum*. Porro placuit eidem Augusto Comte historiam evolutionis intellectualis in homine in tres ætates dividere, *theologicam, metaphysicam* et *positivam*. In prima

(1) Vide Volum. I.^{um} hujus operis in Introductione, nn. 69, 84, 85, 86, 89.

(2) Potissimum in suo *Cursu Philosophiæ positivæ* et in *Syste- mate politicæ positivæ*.

(3) Scripsit varia opuscula in hanc rem: *De la Philosophie positive; Paroles de la Philosophie positive: La science au point de vue philosophique, et Fragmens de philosophie positive et de Sociologie contemporaine: Conservation, Révolution, Positivism*.

ætate homo phænomenorum mundanorum originem attri- buit entibus supernaturalibus viribusque insensibilibus et agentibus personalibus ac mysteriosis. In altera ætate eo- rumdem phænomenorum ratio redditur per *hypothes*es meta- physicas perque ideas abstractas et argumenta a priori. In tertia demum ætate *fictionibus* theologicis et *hypothesibus* meta- physicis succedit scientia positiva, per quam facta vel phænomena mundana explicantur per causas immediatas et univocas seu homogeneas (1). Et hæc est, inquit, vera et unice possibilis homini scientia, cui hoc tantum præfinitum esse debet munus, ut observet facta particularia, analysis illorum instituat, eaque in ordinem redigat, tum vero ope solius inductionis leges investiget, quibus regitur existentia phænomenorum sensibilibus, exclusa omni notione abstracta omnique speculatione metaphysica et theologica, utpote quæ nullum valorem objectivum habent. Non enim est ulla veritas vel realitas præter illam, quam considerat Philosophia posi- tiva, quæ est unica scientia vera, nempe præter facta vel phænomena sensibilia et leges eorum. Quare seclusa theologia et Metaphysica et in regionem chimærarum rejecta, sex numerandæ sunt scientiæ: *Mathesis, Astronomia, Physica, Chimia, Biologia* et *Sociologia*. Ita modestissimus ille *auctor veræ Philosophiæ* (2).

Materialismo et Positivismo affinis est, ac forte parens extitit utrique, *Empirismus*, qui unum fontem cognitionum nostrarum assignat experientiam, sive externam sensuum, sive internam conscientiæ (3). Hujus systematis præcipuus

Empirismus.

(1) Fictio ista trium ætatum in evolutione humani intellectus scientiarumque studio, ante Augustum Comte invecata fuerat a Tur- got in suo opere *Histoire des progrès de l'esprit humain*, apud Ra- vaission, *La Philosophie en France au dix-neuvième siècle*, paragr. VII, pag. 59, Paris, 1880.

(2) Vide Em. Card. Gonzalez, *Historia de la Filosofia*, vol. 4 núm. 43, 44 et 45; *Estudios religiosos, filosoficos etc. El Positivismismo materialista*. Ravaission Op. et loc. cit.; Abbé A. Guthlin, *Les doc- trines positivistes en France*.

(3) Quare Empirismus confundendus non est cum vera methodo experimentalis, in scientiis potissimum physicis semper adhibita semperque adhibenda, secundum quam cognitio sensuum et experientia atque accuratissimæ observationes præmittendæ sunt, ut ex illis leges

Systema
associationis
idearum.

instaurator habetur Joannes Locke, qui sensissimum seu sensualissimum præformavit ac perficiendum reliquit Stephano Bonnot de Condillac, quos secuti sunt Destutt de Tracy, Volney alique, et nostro sæculo Bain, Herbertus Spencer, Joannes Stuart Mill, cæterique Angli asseclæ illius sectæ, quam *Associationis idearum* vocat: ii namque sub nomine novo veterem Empirismi doctrinam plus minus redintegrarunt. Censent nimirum cognitiones nostras esse omnes relativas, seu tales quarum aliæ alias excitent, ita tamen, ut hujus excitationis non sit in rebus ipsis requirenda causa, sed tota, tribuenda *idearum associationi*, idea enim unius rei suggerit ideam alterius, quam experientia nobis perpetuo monstravit connexam cum prima non interno aliquo nexu, sed externo dumtaxat sive temporis, sive loci, sive similitudinis. Sic quoniam iterum atque iterum vidisti ignem simul cum combustionem objecti ad certam distantiam sibi admoti; idea ignis excitat tibi combustionis ideam, non quidem propter proprietatem virtutemve comburendi, quæ in igne agnoscenda sit, sed propter solam concomitantiam phænomenorum, quæ fuisti expertus. Unde principia generalia, quale est v. g. hoc: *Ignis comburit*, aliud non sunt nisi *generalizatio* phænomenorum, quæ sensibus objiciuntur, vel expressio formulæ generalis plurium phænomenorum, quæ semper experientia simul existere reperit. Secundum hanc doctrinam Bain in sua Psychologia id solum sibi investigandum proponit, ut inveniat, quomodo invicem succedant, vel comitentur, interna phænomena idearum, affectionum et volitionum. Idem præstat Spencer relate ad axiomata vel prima principia, elevans ad formulam generalem phænomena, quæ simul renuntiantur per experientiam sive internam sive externam. Denique Stuart Mill novam condere nititur Logicam, in qua definitionem, inductionem ac deductionem ad purum putum externum nexum duorum factorum simul existentium revocat (1).

Ecce tria systemata recentium scriptorum, qui scientiam metaphysicam de medio sublatam volunt. In iis tamen non

ac principia generalia, diversasque rerum essentias intellectus cognoscere valeat, et peculiare proprietates et virtutes indagare.

(1) Ravaisson, *Philosophie au XIXe siècle*, paragr. I, n. 8, 36.

est nobis in præsentī animus omnia minutatim persequi, sed ea dumtaxat, quæ contra Metaphysicæ realitatem veritatemque scientiæ asseruntur, in trutinam revocare.

4. PROPOSITIO. Cum nihil magis stolidum, magisve impium ac perniciosum capitalibus Materialismi, Positivismi et Empirismi dogmatibus excogitari possit, de possibilitate ac realitate Metaphysicæ nemo sanus ambigere potest.

Prob. per partes:

a) *Summe stolidæ sunt capitalia illorum systematum dogmata.*

Sane 1.º Summe stolidum est, absque ullo idoneo argumento perfrecte inficiari ordinem entium immaterialium, quem sapientissimi quique viri in longissima sæculorum serie, nemine refragante, evidentissimis argumentis demonstrarunt, totique hominum generi persuaserunt. Atqui hoc faciunt adversarii nostri.

Dogmata
capitalia horum
systematum
stolidæ sunt.

Argumenta, quibus existentia et immaterialitas Dei et animi humani manifestissime demonstrantur, nunc supponimus, suoque loco, Deo favente proponemus. Argumenta vero adversariorum nulla sunt, quæ quidpiam valeant.

Primo enim dicunt, experientiam esse unicum fontem nostrarum cognitionum, quare quidquid experiri nequimus, rejiciendum esse.

Ratione
vanissime
Positivitarum.

Verum in primis consecutio hæc non tenet. Ex eo enim quod experientia foret omnium nostrarum fons cognitionum, non sequeretur nihil immateriale dari, sed tantum nihil immateriale a nobis posse cognosci. Sicut, ex eo quod nequeamus lumine naturæ assequi mysteria veritatesve supernaturales, perperam infertur nullas dari hujusmodi veritates, quemadmodum invicte ostendimus contra Rationalistas in Logica. Præterea ipsa quoque interna experientia et reflexio in proprios actus cognoscitivos sufficit ad evincendam existentiam entium immaterialium, tum quia facultas apta ad hujusmodi reflexionem instituendam, materialis esse nequit, ut suo loco fusius declarabitur; tum quia hæc reflexio detegit in nobis quosdam actus, qui materiales esse nequeunt, utpote ad objecta immaterialia terminati; ac proinde facultas tales eliciens actus, immaterialis sit oportet, sicut etiam ipsa

substantia animæ nostræ; tum demum quia nisi velimus absurde dicere cognitiones objecta immaterialia repræsentantes, falsas prorsus esse, necesse erit talium objectorum realitatem agnoscere. Vides ergo reflexionem in proprios actus nostros multa nobis patefacere objecta immaterialia. Verum hæc inuisse sufficiat; alibi enim magis evolvenda sunt, cum spiritualitas animi nostrî demonstrabitur.

Deinde respondeo ad argumentum, *negando* experientiam esse unicum fontem nostrarum cognitionum. Quod, ut plane intelligas, ecce tibi principium contradictionis, quod est basis omnis scientiæ, et manifestissimum omnium iudiciorum, et nihilominus ad illud cognoscendum pronuntiantiumque non sufficit experientia, sed necessario requiritur aliquid aliud. Quomodo enim ex sola experientia colliges nihil posse simul esse et non esse? Experientia quidem testari poterit, nihil unquam *fuisse* simul et *non fuisse*; at ex hoc perperam quis inferret, nihil omnino *posse* simul esse et non esse, siquidem a *non esse* non valet consequentia ad *non posse esse*. Falsissimum itaque est experientiam esse unicum fontem cognitionis.

Accedit quod sunt in nobis innumeræ aliæ cognitiones, quæ non sint experientia ullius facti, sive externi sive interni, sed ratiocinia et speculationes rationum intelligibilium. De huiusmodi ergo cognitionibus inquiri, num sint objectivæ, tales nempe, quibus reale objectum respondeat, vel non. Si sunt objectivæ. Ergo falsum est experientiam esse unicum fontem cognitionum nostrarum. Si vero non sunt, vitare scepticismum non poterimus; quandoquidem si huiusmodi cognitiones objectivæ non sint, eadem ratione negandum erit objectivam esse cognitionem experimentalem, ac proinde incidimus in absurdam opinionem Kantii, docentis nos non veram rerum realitatem (*νοημενα*), sed puras apparientias (*φανομενα*) percipere: Unde sequitur nos de rebus prout in seipsis sunt, iudicare non posse. En scepticismum!

Præterea ipsi Empiristæ ac Positivistæ coguntur admittere plura, quæ nullus unquam expertus fuit. Dic mihi, sodes: putasne te, si in medias flammaste conjicias, combustum iri, aut si ex alta rupe præceps ruas, crura cervicemque fracturum esse? Atqui nemo id unquam expertus est. Item quoties

iisdem adversarii ratiocinia instituunt alia ex aliis deducentes! Atqui ratiocinium non est mera reproductio factorum olim experientia perceptorum. Ergo falsum iterum est experientiam esse unicum fontem ac medium cognoscendi veritatem.

Dices. Neminem unquam profecto expertum fuisse, quod tu combustus fueris, aut cervicem fregeris, ut alios similia passos esse in similibus adjunctis, ob eamque causam certum te esse de iis, quæ nondum in te ipso expertus fuisti. Hæc nempe vis est inductionis, quæ cum legem aliquam in natura detexit, certiores nos reddit de iis etiam, quæ nondum experientiæ subjecta sunt.

At respondeo. Ergo saltem, supposita semel quarundam rerum experientia, possumus, alia sine ulla nova experientia cognoscere, atque adeo falsum est jactatum illud adversariorum principium, cognitiones omnes, quæ transcendunt experientiam, admittere detrectantium.

Respondeo deinde nisi in objectis, in quibus certa quædam phænomena cernimus, eorum edendorum vis aliqua interna et exigentia insit, etsi centies et millies talia phænomena contigerint, jus non habemus concludendi fore, ut semper contingant in posterum, ut per se patet. Si autem insit vis et exigentia interna, potest ante omnem experientiam phænomenum futurum prævideri. Inductio vero nec legem ullam naturæ detegere, nec probare quidpiam valet, nisi per eam innotescat inesse in subjectis certæ alicujus speciei vim internam et exigentiam quosdam effectus vel phænomena edendi.

Dices iterum. Quæ sub sensum et experientiam non cadunt, ea concipere non possumus nec ulla imagine repræsentare; fere, sicut nequit cæcus ullam colorum repræsentationem animo fingere. Ergo revera videtur nulla alia facultas cognoscendi nobis suppetere præter sensus.

Resp. *dist.* antec. Quæ sub sensus non cadunt, non possumus concipere quoad eorum existentiam, *neg.*: quoad eorum naturam ac proprietates, *subdist.*, non possumus concipere conceptu proprio exhibente quasi lineamenta et figuram propriam rei, *conc.*: conceptu aliquo confusiori remque repræsentante aliquo modo per analogiam et comparisonem ad alia, *neg.*

Tum. *neg.* conseq.

Ponamus te patrem tuum, antequam nascereris, amisisse. Quæro, num eo in casu negares, patrem tuum unquam exstitisse? Ergo falsum est nihil nos concipere vel cognoscere posse quoad existentiam, nisi illud propriis sensibus perciperimus. Item si videas vestigium pedis in luto vel figuram sigilli in cera impressum, profecto non negabis existentiam pedis aut sigilli, licet illa non videas: sic etiam nemo sanus, imaginem photographica[m] videns, negaverit realitatem exemplaris, ad cuius imitationem expressa illa sit. Verum est, in hujusmodi cognitionibus non obtineri conceptum vel ideam *propriam* rei; *aliquid* tamen intelligitur, saltem per analogiam et respectum ad alia, quæ præsto sunt oculis nostris. Sic, licet in allato exemplo peculiaris patris tui lineamenta nosse non possis, poteris tamen illum repræsentare ut *ens aliquod*, ut *substantiam*, ut *corpus*, ut *animal*, ut *hominem* etc.: simili modo poteris etiam in vero sensu dicere, te aliquo modo cognoscere pedem ex vestigio vel sigillum ex impressa forma, licet illa conceptu proprio et adæquato non cognoscas. Idque eo verius est, quanto plures aptioresque effectus suppetant et similiores causas suis. Sic ex effectibus univoce convenientibus efformatur conceptus magis vel minus perfectus, prout magis vel minus participant perfectionem causæ. Et semper obtineri poterit ex effectu hic saltem causæ conceptus, nempe, *rei cujusdam virtutem habentis ad producendum talem effectum*. Hoc modo cognoscimus animam nostram, tamquam substantiam productricem actuum spiritualium, quos in nobis deprehendimus. Quoniam vero res omnes creatæ effectus sunt Dei, in quibus relucent plurimæ perfectiones bonitatis, virtutis, sapientiæ etc., nec quidpiam esse perfectionis potest in effectu, quod non repariatur in causa, ex aspectu rerum creaturarum jure nobis efformamus conceptum Dei tamquam entis optimi, sapientissimi etc. qui conceptus, licet imperfectus et inadæquatus, verissimus tamen est, quandoquidem verissime prædicantur illa attributa de conditore rerum mundanarum. Vide ergo, quam stolidè asseratur non posse nos ullo modo cognoscere quidpiam, quod sub sensum et experientiam non cadat.

Dicunt præterea adversarii in homine nullas alias esse agnoscendas facultates præter illas, quas finis ejus requirit. Atqui finis hominis non alias requirit facultates præter sensus, siquidem per eos abunde expleri atque obtineri potest. Nam finis hominis totus in eo est positus, ut cognitio naturæ viribus, commodissima jucundissimaque vivendi ratio instituat. (1)

At argumentum hoc epicureum ac brutale prorsus est. Quis enim unquam felicitatem suam invenit in bonis hujus mundi? Atqui finis hominis est felicitas, quæ omnia illius expleat desideria. Præterea etiamsi finis in commoda jucundaque vita reponendus foret, non sequeretur nullas alias facultates homini præter sensus inesse, sed potius contrarium. Sunt enim voluptates ac jucunditates diversæ a voluptatibus corporeis, materialibus, communibus homini cum belluis. Ergo, si homo ad voluptatem natus est, vitamque jucundam degendam, altiori aliqua facultate indiget, ut incorporeis voluptatibus frui valeat.

2.º Summe stolidum est rationem homini denegare illumque ad brutorum conditionem deprimere. Atqui hoc necessario sequitur ex adversariorum systemate. Si enim homini non est intellectus, nec aliud suppetit medium cognoscendi præter experientiam et sensus, non poterit esse, nisi species quædam de genere brutorum animantium.

3.º Summe stolidum est, negare realitatem causæ, itemque causas primas et finales primaque rerum principia excludere. Ubi quæque enim phenomenon novum cernitur, quod prius non erat, vel fit aliquid, quod prius non existerat, necesse est virtutem atque activitatem aliquam agnoscere, unde illud existentiam nactum fuerit, siquidem ex nihilo nihil fit. Atqui passim videmus plura de novo fieri, quæque prius non erant, existentiam sorti. Ergo nemo sanus negare potest realitatem causæ, virtutem atque activitatem ad edendos effectus habentis.

Simili modo negari nequit realitas causæ primæ. Nam causæ proximæ supponunt alias priores, in quibus necessario

(1) Ita Positiviste apud d. P. Tilmannum Pesch, *Institutiones Philosophiæ naturalis*, n. 9, pag. 8. Friburgi Brisgovie 1880.

veniendum est ad primam aliquam, ex qua cæteræ pendeant, quæque ex nulla alia dependeat, quemadmodum demonstrabitur in Theologia naturali, dum sermo erit de divina existentia. Causarum vero finalium in tota natura existentia irrefragabilibus argumentis alibi vindicanda est.

4.º Summe stolidum est scientiam velle fundare, exclusa causarum investigatione. Primo quia, nisi vocabula rerum confundamus, scientia in sensu proprio non est cognitio quævis, sed cognitio rei certa et evidens per causas; neque enim quis rem perfecte novit, donec rationem reddere possit, cur ita sit, Deinde quia interdicere cognitionem causarum perinde est, ac naturali appetitui, quo vehementissime urgemur, cognoscendi rem usque ad prima ejusdem principia ultimasque rationes, repugnare. Unde in Positivistarum sententia perit veri nominis scientia, multoque magis Philosophia, cujus propium est, non in causis proximis hæerere, sed ultimas investigare.

5.º Summe stolidum est velle excludere omnem argumentationem *a priori*. Ut enim omittam nunc id, quod superius, inuimus de plurimis, quæ vel ab ipsismet adversariis fatendum est ante omnem experientiam, atque adeo *a priori*, cognosci; plenæ sunt demonstrationibus *a priori* scientiæ mathematicæ, sive puræ, sive applicatæ, ac nominatim Astronomia, Mechanica et Physica mathematica. Ratio autem hujus rei hæc est, quia qui novit essentiam alicujus rei, poterit quoque proprietates exinde facile derivare; qui autem novit proprietates, nullo negotio colliget exinde operationes rei consentaneas.

6.º Summe stolidum est omnem nexum internum denegare omnibus indiscriminatim phenomenis, quæ vel simul vel successive oculis nostris contemplanda observantur, legesque naturæ stabilire, quæ nullam in entibus internam vim et exigentiam certo ac definito modo operandi supponant. Omnes enim distinguimus duo phenomenorum simul vel successive occurrentium genera, eorum, quæ licet passim occurrant, plane tamen intelligimus, nulla necessitate inter sese connecti, unde nec miramur, si quando separari videamus; et eorum quæ invicem separari nulla vi naturali posse certissime novimus. Sic, quis credat fieri naturaliter

posse, ut ignis non comburat, aut lapis e fenestra projectus in terram non ruat? Jam si in hujusmodi subjectis, in quibus talia phænomena necessario fieri videmus, non daretur interna aliqua vis eorum productiva, nulla esset ratio, cur semper et ubique atque ineluctabiliter illa ab hujusmodi subjectis procederent. Itemque leges naturæ fingere, quæ nullam in rebus ipsis internam vim et exigentiam supponant, est pugnantia comminisci. Etenim lex importat constantem infallibilemque modum operandi. Nisi autem in rebus agnoscas internas vires exigentes certum modum operandi, prorsus indifferens illis erit hoc vel alio modo operari; ac proinde non poterit explicari, cur uno tantum modo infallibiliter operentur. Nisi forte recursus fiat ad causam aliquam superiorem, Deum nempe, qui pure externam necessitatem uno modo operandi absque ullo principio interno id exigente imponeret: qui recursus nec placere adversariis potest, nec Philosopho dignus est. Hinc vides, quod superius etiam monuimus, inductionem, quæ instrumentum frequentissimum utilissimumque est legum et principiorum colligendorum in scientiis physicis, nihil revera valere, immo penitus pessum abire, admissa adversariorum doctrina. Absurda enim est extensio et generalizatio phænomenorum particularium, quæ experientiæ subjecta sunt, in legem vel principium universale, nisi adsit in subjectis necessitas visque interna talium phænomenorum edendorum.

Et hæc sufficiant de stoliditatibus systematum, quæ refutanda in hoc loco suscepi.

5. β) *Capitalia Materialismi, Positivismi atque Empirismi dogmata summam continent impietatem.*

Prob. 1.º Summa impietas est negare Deum. Atqui systemata hæc vel continent apertam negationem Dei, vel certe ad negationem Dei logice adiguntur. Ergo...

Et requidem vera, systemata hæc nihil admittendum esse profitentur præter materiam, præter phænomena eorumque leges, denique præter ea, quæ objectum sunt experientiæ. Atqui Deus neque est materia, nec phænomenum, nec lex phænomenorum, nec objectum experientiæ. Ergo sive voce admittant Deum, sive non, re certe negant illum, qui tales doctrinas profitentur.

Capitalia
dogmata eorum-
dem
systematum
summe
impia sunt.

2.º Fide divina constat Deum spiritum esse, darique præterea alia entia immaterialia. Ergo qui nihil præter materiam agnoscunt, impingunt in Fidem divinam.

3.º Fide quoque certum est existere ordinem supernaturalem gratiæ ac dogmatum a Deo revelatorum. Atqui nihil hujusmodi logice potest teneri ab istis systematis. Ergo plena dicenda sunt impietatis, neque ullus ea vir catholicus, salva Fide ac religione, sequi potest.*

6. γ) *Capitalia Materialismi, Positivismi atque Empirismi dogmata summe perniciose sunt.*

summeque perniciose.

Prob. 1.º Quamquam nulla major sit pernicies, quam impietas in Deum ac naufragium in Fide, unde negato Deo nec est providentia, nec religio, nec cultus (1) nec fundamentum ordinis moralis; sunt tamen alia etiam perniciosissima.

Et in primis nulla esse potest in istis systematis veri nominis virtus, quippe quæ non est aliquid materiale.

2.º Ordo moralis penitus destruitur, tum quia jam non sunt amplius actiones intrinsece bonæ et intrinsece malæ; tum quia neganda erit omnis libertas, quippe quæ subjectum immateriale postulat, et necessario præviam cognitionem intellectualem subaudit, indifferentiamque implicat versus omnia creata bona, quæ vinci per nullam vim materialem possit. Hinc est, quod in locum libertatis a recentioribus ferreus *determinismus* sufficiatur, ratione cujus omnium series phænomenorum mundanorum, sive in corpore sive in animo, plane determinata in antecessum est ita, ut actiones posteriores cum antecedentibus sint necessario atque ineluctabiliter ligatæ; nec proinde alia in animo nostro agnoscitur indifferentia præter illam, quæ adest in balance vel libra, ut non inclinet nisi versus eam partem, versus quam majori urgetur pondere.

3.º Secundum Positivismi dogmata perit omnis ratio juris; moralis enim ordo Philosophiæ positivæ fundatur in

(1) Non me læt Postivistæ loqui de Deo, de providentiâ et religione; verum hæ voces vacuæ prorsus sunt in ore illorum. Qui enim nihil immateriale agnoscit, qualem, quæso, Deum admittere potest diversum a mundo corporeo, qualemve religionem aut cultum, nisi vel suispius vel naturæ sensibilis?

historica evolutione passionum atque affectuum animi: unde sequitur jus nullam jam amplius obligationem implicare, idemque ex puro factorum actionumque humanarum historico processu enasci; cum e converso veri nominis jus independens sit a modo, quo homines operati sint, omniaque facta moderari et judicare debeat.

4.º Denique secundum doctrinam eorundem systematum humanus animus omnibus incitamentis ad vitam honeste agendam destituitur. Sublata enim notione Dei ac religionis, negata animi spiritualitate et immortalitate, deleta penitus ratione juris ac justitiæ, negato præmii in cælis æternique supplicii in inferis dogmate, quid aliud, quæso, faciet homo, quam suis cupiditatibus, si possit impune, laxare habenas, omnisque auctoritatis et legum excutere jugum?

7. δ) *De Metaphysicæ possibilitate ac realitate ambigi nequit.* Metaphysicæ
realitas probatur.

Patet ex dictis. 1.º Realis enim et possibilis est scientia illa, cujus objectum reale est taleque quod naturali lumine cognosci valeat. Atqui hujusmodi esse objectum Metaphysicæ, Deum nempe ac rationes immateriales, ostensum est contra Materialistas cæterosque ososores scientiæ. Ergo...

2.º Patet ex facto. Re enim vera prisca Philosophi Metaphysicam cum Aristotele ac S. Thoma diligentissime tradiderunt in sapientissimis libris, qui, si debito in pretio semper habiti fuissent, ac pro merito addiscerentur, non tot inania perniciosissimæque inficerent Philosophiam systemata.

3.º Illa scientia procul dubio est realis ac possibilis, quæ versatur circa maxime intelligibilia. Atqui talis est Metaphysica; nam nihil est magis intelligibile secundum seipsum, quam rationes immateriales, ut alibi demonstrabitur; neque est quidpiam nobis magis intelligibile quam ens, entisque attributa et prima principia scientiis omnibus communia. Ergo...

Ex qua ratione S. Thomas concludit non solum possibilem esse Metaphysicam, sed etiam necessariam esse, nempe ad hoc, ut una scientia omnia illa, quæ cæteris communia sunt ac necessaria, atque adeo non magis ad unam, quam aliam spectant, pertractaret. *Illâ scientiâ*, inquit, *maxime est intellectualis, quæ circa principia maxime universalia versatur:*

quæ quidem sunt ens, et ea quæ consequuntur ens, et unum et multa, potentia et actus. Hujusmodi autem non debent omnino indeterminata (id est, non scientifice tractata et expensa) remanere, cum sine his completa cognitio de iis, quæ sunt propria alicui generi vel speciei, haberi non possit. Nec iterum in una aliqua particulari scientia tractari debent: quia cum his unumquodque genus entium ad sui cognitionem indigeat, pari ratione in qualibet particulari scientia tractarentur. Unde restat, quod in una communi scientia hujusmodi tractentur; quæ cum maxime intellectualis sit, est aliarum regulatrix (1).

Sed jam veniamus ad objectum Metaphysicæ.

§ III.—OBJECTUM METAPHYSICÆ.

Circa
Metaphysicæ
objectum

varie dantur
opiniones.

8. Quoniam scientiæ specificantur ex objecto, tractatio hujus quæstionis multum confert ad naturam ac præstantiam Metaphysicæ melius intelligendam. Sermo autem est de objecto adæquato. Et quamquam jam in superioribus dictum est scientiam hanc considerare rationes immateriales, sive positive sive præcise, accuratius tamen disputandum de hac re est propter maximam opinionum varietatem. Septem enim refert sententias auctorum Suarezius, duas extremas, reliquas, medias. Prima latissima tenet «ens abstractissime sumptum, quatenus sub se complectitur non solum universa entia realia, tam per se, quam per accidens, sed etiam rationis entia, esse objectum adæquatum hujus scientiæ» (2). Ita Aquarius alique (3). Secunda sententia tenet objectum Metaphysicæ «esse ens reale in tota sua latitudine, ita ut directe non comprehendat entia rationis, quia entitatem et realitatem non habent, complectatur vero non solum entia per se, sed etiam entia per accidens, quia etiam hæc realia sunt» etc. (4). Hæc duæ opiniones omnium latissimæ sunt.

(1) S. Thom. *Proem.* in 12 lib. *Metaphysicor.*

(2) Suarez *disp. Metaph.* 1, sect. 1, n. 2.

(3) Apud Mastrium, *Metaphys.*, disp. 1 *proem.* quæst. 2, n. 21; et apud Blasium a Conceptione, *Metaphys.*, disp. 1, *proem.* quæst. 2, n. 16.

(4) Apud Suarez *loc. cit.* n. 4.

Aliæ sunt, quæ e converso valde constringunt objectum Metaphysicæ. Tertio enim quidam solum summum ens reale, Deum, volunt esse objectum hujus scientiæ (1). Quarta opinio docet, substantiam separatam vel ens immateriale, prout in se includit solum Deum et intelligentias, esse adæquatum objectum hujus scientiæ (2). Quinta opinio tenet ens divisum in decem prædicamenta constituere objectum Metaphysicæ. Sexto alii cum Buridano opinantur objectum hujus scientiæ reponendum esse in substantia, prout substantia est, abstrahitque a materiali et immateriali, finita et infinita (3). Septima demum, eaque vera, sententia mediam tenet viam inter duas priores et reliquas, latior enim est his, illisque restrictior: docet enim ens, in quantum est ens reale, esse objectum adæquatum Metaphysicæ. Ita Aristoteles (4), S. Thom. (5), Albertus M., Scotus, alique antiqui Peripatetici (6), Soncinas (7), Javellus (8), Fonseca (9), Suarez (10), Rhodes (11), Blasius a Conceptione (12), alique communissime. Hi ergo omnes adversus duas priores opiniones negant in primis ens rationis et ens per accidens pertinere directe ad objectum Metaphysicæ, contra cæteros vero negant aut ens materiale ut sic, aut solam substantiam, aut solum Deum aut etiam solas substantias considerari ab hac scientia; sed docent ens reale prout abstrahit a creato et increato, vel prout commune est Deo et creaturis, substantiæ et accidenti esse adæquatum objectum Metaphysicæ.

(1) Vid. apud Suarez, *ib.* n. 8.; Petrum Fonseca, *Metaph.* lib. 4, cap. 1, q. 1.; Mastrium *loc. cit.* n. 21.

(2) Apud Suarez, *ib.* n. 14; Fonseca, *loc. cit.* et Javell. *Metaph.* lib. 1, q. 1.

(3) Apud Suarez, *ib.* n. 21; Fonseca *loc. cit.*

(4) Lib. 4 *Metaph.*, cap. 1 in principio.

(5) S. Thom. Lib. 4 *Metaphys.*, lect. 1 et lect. 4 vers. fin.; et lect. 5, paragr. e; *Opusc. de Trinit. sup. Boet.*, quæst. 5, art. 1 etc.

(6) Apud Suarez *loc. cit.* n. 26; Fonseca, *loc. cit.* sect. 2; Mastrium *loc. cit.* n. 22.

(7) *Metaph.* lib. 4, quæst. 10.

(8) *Metaph.* quæst. 1, lib. 1.

(9) *Loc. cit.*

(10) *Loc. cit.*

(11) *Philos. Perip.*, lib. 4 disp. 1, quæst. 2, sect. 1.

(12) *Loc. cit.*

Cum hac ergo sententia.

9. Dico, adæquatam objectum Metaphysicæ esse ens ut ens, seu ens reale secundum illas proprietates et rationes consideratum, quæ possunt esse in rebus sine materia, id est, secundum quas abstrahit a materia.

Prob. 1.º Ens ut ens est, seu ens reale secundum illas proprietates et rationes immateriales est aliquid scibile. Atqui nulla est alia scientia, in qua sciatur. Ergo in hac sciri debet, ac proinde ens, ut ens est, seu ens secundum illas rationes, secundum quas abstrahit a materia, est objectum Metaphysicæ.

Prob. 2.º Objectum Metaphysicæ debet comprehendere Deum et cæteras substantias immateriales, non tamen illas solas: item debet comprehendere non tantum substantias, sed etiam accidentia realia et alias rationes superiores: non tamen entia rationis nec per accidens. Atqui objectum hujusmodi nullum aliud esse potest præter ens ut sic. Ergo (1).

Probanda est Major per partes, nam cætera patent.

a) *Metaphysica debet comprehendere Deum et cæteras substantias immateriales.*

Metaphysica debet agere de Deo deque cæteris substantiis immaterialibus,

Nam hæc omnia sunt objectum naturaliter scibile aliquo modo. Ergo possunt cadere sub aliquam naturalem scientiam. Atqui sub nullam aliam melius quam sub hanc; tum quia hæc est omnium altissima, tum quia in nulla alia humana scientia possunt hæc altiori via et modo tractari. Ergo.

Dices. Metaphysicam tractare Deum tamquam principium extrinsecum sui objecti, non vero ut præcipuum objectum.

Resp. *negando* prorsus assertum. Nam Deus etiam a Physica seu Philosophia naturali tractatur tamquam extrinsecum principium; Metaphysica vero aliter considerat Deum. Et hoc probat argumentum a nobis factum, siquidem Deus tamquam objectum præcipuum est aliquid naturaliter scibile, non autem consideratur eo modo ab ulla alia humana scientia. Et idipsum factum ipso quoque probatur. Nam Metaphysica postquam Deum ut principium et causam primam rerum omnium cognovit, naturam illius et attributa absolute

(1) Vide Suarez, loc. cit. n. 26.

inquiri, quemadmodum solent facere scientiæ cum suis objectis propriis (1).

β) *Objectum Metaphysicæ non sunt solummodo Deus et cætera substantiæ immateriales.*

non tamen de his solis,

Verum enim est, substantiam immaterialem, maxime pertinee ad objectum hujus scientiæ, non tamen substantiam immaterialem, ut sic, constituere adæquatam ejusdem objectum. Etenim «in ipsa immateriali substantia considerari possunt aliæ rationes seu conceptus universales et communiores, de quibus secundum adæquatam rationem potest aliqua scientia tradi, nam his rationibus respondent propria principia et proprietates. Nulla autem alia scientia præter Metaphysicam has rationes contemplatur. Igitur adæquatam Metaphysicæ objectum sub aliqua universaliori ratione designandum est» (2).

γ) *Objectum Metaphysicæ non debet comprehendere solas substantias, sed etiam accidentia realia et alias aliores rationes.* Et probatur ob similem rationem. Quia, quemadmodum mox probabitur, datur conceptus objectivus entis abstrahens a ratione substantiæ et accidentis; et circa hujusmodi conceptum versari potest, ac debet, aliqua scientia, illius attributa declarando. Ad nullam autem aliam hæc spectare possunt, quia nulla præter hanc considerat rationes a materia abstrahentes, qualis est conceptus ille objectivus entis et attributa ejusdem, principiaque inde efflorescentia. Præterea conceptus hujusmodi est omnium primus et abstractissimus, in quem cæteri omnes resolvuntur, quin possit ipse in alium priorem simplicioremq; resolvi: ac proinde spectat ad primam scientiam. Atqui nulla alia est prior Metaphysica, sed ipsa est omnium prima. Ergo quoniam hæc omnia nequeunt ad substantiam commode revocari in rationi objecti scibilis, dicendum est ipsa constituere partem objecti proprii Metaphysicæ (3).

sed præterea de immaterialibus accidentibus rationibusque realibus.

Et simili pacto discurrendum est de accidente reali, quippe quod non consideratur a Metaphysica instar adæquati

(1) Vid. Suarez, disp. 1 Metaph. sect. 1, n. 19, Cfr. n. 18 et 20.

(2) Suarez loc. cit. n. 13, ubi plura. Cfr. ibid. n. 12, 14, 15.

(3) Vide Suarez loc. cit. n. 21.

objecti vel proprietatis, quam de substantia demonstret, quemadmodum supponunt fautores contrariæ opinionis. Et ratio est, quia qui dicunt solam substantiam esse objectum adæquatum Metaphysicæ, accidens vero solum considerari tamquam attributum adæquatum objecti illius principalis, vel intelligunt substantiam ut sic, quatenus sub se comprehendit tam infinitam quam finitam, vel solam finitam. Si solam finitam intelligunt: ergo excluditur ab objecto Metaphysicæ substantia infinita, contra ea quæ nuper demonstravimus. Si *substantiam ut sic*, falsum est accidens esse passionem adæquatam substantiæ ut sic. Nam, si foret passio substantiæ ut sic, omnis substantia esset accidentium capax. Atqui hoc nefas est de substantia infinita dicere. Ergo accidens a Metaphysica non consideratur ut proprietas substantiæ ut sic.

«Accedit quod, licet omne accidens dicatur proprietas substantiæ, quatenus est affectio ejus, non tamen semper ita est talis hæc proprietas, quæ *per se* consequatur rationem substantiæ. Et ideo non semper consideratur ut proprietas, quæ de substantia ut subjecto adæquato demonstratur, quia solum illæ proprietates, quæ per se consequuntur rationem subjecti, hoc modo demonstrantur.

» Ac denique, quamvis ipsum accidens aliquid substantiæ sit, tamen in illo ut sic potest interdum aliquid veluti absolute considerari. Et ideo aliquando potest aliqua scientia in solis accidentibus versari, ut Mathematica in quantitate» (1). Restat ergo, ut Metaphysica non consideret accidens solum tamquam proprietatem demonstrabilem de substantia, sed tamquam aliquid in se participans rationem entis, quamvis semper participet illam in ordine ad substantiam (2).

Dices. Si de his omnibus agendum est Metaphysica tamquam de objectis propriis, quomodo poterit servare unitatem scientiæ?

Resp. Metaphysica est una scientia, quia una est ratio formalis, sub qua omnia illa considerat, nempe ratio formalis

(1) Suarez loc. cit. n. 22.

(2) Vide Suarez ib. n. 23; et sect. 2, n. 14 seqq., ubi fuse et egregie de his.

entis, ut ens est, ac prout abstrahit a materia. Post generalem enim conceptum et attributa principiaque entis, ideo descendit Metaphysica ad particulares rationes Dei ac substantiarum immaterialium, quia omnia hæc continentur intra sphaeram entis ab omni materia abstracti. Fere sicut Physica vel Philosophia naturalis post considerationem corporis in communi, tractat etiam rationes particulares corporum, quantum patitur abstractio ejus propria. Et ob oppositam rationem nequit Metaphysica speciatim agere de entibus corporeis, tamquam de objecto proprio (1).

γ) *Entia rationis non spectant directe ac per se ad objectum Metaphysicæ.* Quia, quod nihil est, nequid directe ac tamquam objectum proprium tractari a reali scientia. Atqui entia rationis revera nihil sunt.

De entibus autem rationis non debet directe agere,

Multa tamen considerat Metaphysica de entibus rationis indirecte: et primo quidem «propter quamdam proportionalitatem, quam habent cum entibus realibus, et ut ab eis distinguantur, et ut melius et clarius concipiatur, quid habeat in entibus entitalem et realitatem, quid vero non habeat, nisi solam speciem. Unde, ut sic dicam, magis considerantur hæc rationis entia, ut cognoscantur non esse entia, quam ut eorum cognitio vel scientia acquiratur. Deinde considerantur ad declarandas proprietates entis realis et objecti hujus scientiæ, quæ a nobis non satis concipiuntur, et explicantur, nisi per hujusmodi entia rationis: ita enim hæc scientia agit aliquo modo de Genere et Specie ad explicandas rerum unitates; et sic de aliis.... Deinde sæpe tractatur de his entibus ratione alicujus realis fundamenti, quod habent in rebus; vel certe quia fundamentum ipsum non potest satis cognosci, neque ejus realitas a nobis declarari, nisi prius explicemus, quænam denominationes rationis ibi misceantur» (2).

Denique objectum Metaphysicæ non ens per accidens, seu aggregatum ex multis, ita enim hic intelligitur ens per accidens. Et ratio est, quia hujusmodi ens non est unum re vera, sed multa; unde nec habet propriam definitionem nec

neque etiam de entibus per accidens.

(1) Cfr. Rhodes, *Philos. peripat.* lib. 4, disp. 1, quaest. 2, sect. 2 fin.; Suarez, disp. 1 *Metaphys.* sect. 3, n. 10.

(2) Suarez loc. cit., sect. 1, n. 5.